

ORIGEN

Despre Rugăciune

Tratat și îndrumar despre
ce este și cum să practicăm rugăciunea

Traducere:
MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU

Cuvânt înainte și note:
RADU DUMA

EDITURA HERALD
București

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	9
Viața	10
Opera	13
NOTA INTRODUCȚIVĂ LA TRATATUL <i>DESPRE RUGĂCIUNE</i>	19

DESPRE RUGĂCIUNE

Omul nu poate face nimic fără ajutorul lui Dumnezeu	25
Cum să ne rugăm și ce să cerem	26
Evanghelia ne învață ce trebuie să cerem	27
Scriptura ne învață și cum să ne rugăm	27
Duhul Sfânt vine în ajutorul slăbiciunii noastre	29
Duhul Sfânt este indispensabil rugăciunii	30
Mai înainte de Hristos, Duhul Sfânt era Cel care inspira rugăciunea	30
Origen se roagă lui Dumnezeu spre a fi ajutat	31

PARTEA I

INIȚIERE ÎN RUGĂCIUNE

Termenul de rugăciune în Scriptură	35
Termenul de rugăciune cu înțelesul de făgăduință	36
Termenul sinonim „invocare” (<i>proseuchē</i>) are de asemenea două înțelesuri	38
<i>I. Obiecții a duse împotriva rugăciunii și soluționarea lor</i>	39
Prima obiecțiune: preștiința lui Dumnezeu	40
A doua obiecțiune: predestinarea face ca rugăciunea să nu fie de niciun folos	41

A treia obiecțiune: determinismul de la naștere	41
Rezumat	43
<i>II. Răspunsurile lui Origen</i>	45
Mișcarea exterioară, mișcarea interioară	45
Experiența demonstrează libertatea	46
Omul a fost înzestrat de Dumnezeu cu libertate	47
Preștiința lui Dumnezeu ține seama de rugăciunea oamenilor	47
Exemple biblice care ilustrează preștiința Lui Dumnezeu	48
Rugăciunea pentru a face soarele să răsară	49
<i>III. Ce trebuie făcut înainte de rugăciune</i>	51
<i>IV. Cum trebuie să ne rugăm</i>	53
Mărturia Sf. Pavel	54
David arată ce calități trebuie să aibă cel ce se roagă	55
Cel ce se roagă trebuie să uite răutățile	55
Trebuie îndepărtată orice cârtire împotriva lui Dumnezeu	56
Domnul este alături de cel ce se roagă	57
Îngerii și sfinții sunt alături de cei ce se roagă	58
Dragostea sfinților pentru frații lor care trăiesc pe pământ	59
Îngerii continuă să-L slujească pe Hristos	60
Cum îi ajută îngerii pe cei care se roagă	61
Rugăciunea este armă de luptă împotriva celui rău	61
Rugăciunea neîncetată, rugăciunea la ore fixe	62
Și Mântuitorul se roagă	63
Sfânta Scriptură ne oferă exemple de adevărate rugăciuni	63
Exemple din propria noastră experiență	64
Interpretarea duhovnicească a exemplurilor biblice	65
<i>V. Ce trebuie să cerem la rugăciune</i>	69
Cele patru forme de rugăciune întâlnite la Sf. Pavel	69
Exemple de cerere	70
Exemple de rugăciune	70
Exemple de mijlocire	71
Exemple de mulțumire	72
În general toate aceste forme de rugăciune sunt adresate lui Iisus	72
Rugăciunea către Tatăl trebuie să fie adresată mai întâi către Hristos	74

Rugăciunea adresată Tatălui	75
Bunurile cerești și bunurile pământești	76
Vechiul Testament înfățișează acest mod al lui Dumnezeu de a lucra	76
Bunurile duhovnicești și umbra lor	77

PARTEA A II-A

EXPLICAREA RUGĂCIUNII DOMNEȘTI

Cele două variante ale rugăciunii <i>Tatăl nostru</i>	83
Pregătirea pentru rugăciune	84
Rugăciunea care se face pe ulițe	86
Rugăciunea din biserică, rugăciunea din sinagogă	86
Rugăciunea tainică din cămară	87
La rugăciune trebuie evitată vorbăria multă	88
De la împrăștiere la binele unitar	88
<i>Tatăl nostru...</i>	89
Dimensiunea treimică	91
Chipul Tatălui	92
<i>Care ești în ceruri...</i> Dumnezeu nu se află numai într-un anumit loc	93
<i>Sfințească-se numele Tău...</i>	97
Numele	97
Ce înseamnă sfințirea	99
<i>Vie împărăția Ta...</i>	100
Ce înseamnă împărăția lui Dumnezeu?	101
Cum să cerem ceea ce există deja	101
<i>Facă-se voia Ta...</i>	103
Ce înseamnă cerul și ce înseamnă pământul	104
Cerul, Mântuitorul, pământul, Biserica	105
Transformarea pământului	106
<i>Pâinea noastră dă-ne-o nouă astăzi...</i>	107
Adevărata pâine	108
Și cealaltă pâine?	109
Cuvântul lui Dumnezeu devenit pâine	110
Cuvântul „epiousios”	111
Pomul vieții	112
Pâinea care ne face fii ai lui Dumnezeu	114
<i>Astăzi</i>	115

Timpul și împlinirea lui	116
<i>Ne iartă nouă greșelile noastre...</i>	118
Cu ce suntem noi datori	119
Ceea ce ni se datorează	121
Iertarea greșelilor	122
<i>Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău...</i>	124
Ispite amintite în Biblie	125
Situațiile omului ispitit	127
Ispita îngăduită de Dumnezeu	129
Exemplul poporului evreu în pustiu	131
Alte exemple biblice	133
Folosul ispitei	135
<i>Ne izbăvește de cel rău...</i>	136

PARTEA A III-A

PRACTICA RUGĂCIUNII CREȘTINE

Atitudinile rugăciunii	143
Dispoziția la rugăciune	143
Rugăciunea în genunchi	144
Locul rugăciunii	145
Rugăciunea în comuniune	146
Prezența îngerilor la rugăciune	147
Rugăciunea spusă către răsărit	149
Diferitele părți ale rugăciunii	149
Exemple biblice de preamărire	150
Exemple de mulțumire	151
Exemple de mărturisire și de cerere	151
Concluzie	152
ANEXĂ	153
RUGĂCIUNEA ȘI FOLOSUL EI	154
1. Pedagogia rugăciunii	154
2. De la rugăciune la Treime	154
3. Scriptura trebuie să hrănească rugăciunea	156
4. Rugăciunea în Biserică	157
5. Sensul omului creștin	157
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	159

Cuvânt înainte

La începutul secolului al II-lea d. Hr. creștinismul nu posedă încă un corp de doctrine, iar multitudinea de idei pe care el le vehiculează sunt foarte variate și uneori contradictorii. Fără îndoială, creștinii au credințe clare, însă acestea nu sunt încă structurate în forme cristalizate și precise. Deja către mijlocul secolului al II-lea nevoia de a extrage din acest amalgam de credințe idei limpezi se face simțit. Spiritele viguroase ale timpului puseseră în discuție nenumărate aspecte legate de raporturile omului cu Divinitatea, cu lumea, și cu el însuși dar, dintre toți, Clement din Alexandria († 215) a făcut efortul cel mai consistent pentru a exprima credințele creștine în termeni filosofici și a atenua exagerările gnosticilor. Însă gândirea lui Clement era prea conciliantă, iar limbajul său prea savant și prea obscur pentru a putea da o orientare decisivă ideilor. Atunci apare Origen († 254), care a avut nu doar capacitatea de a da un corp doctrinar credințelor creștine, ci și curajul de a o elabora această sinteză doctrinară.¹

¹ Prin aceasta înțelegem că autorul introducerii se referă mai degrabă la lipsa unui corpus unitar de doctrine cu rol apologetic îndreptat împotriva curentelor gnostice și a religiei persecutorilor (politeismul greco-roman). Dar acest lucru nu înseamnă că Biserica a avut la început un conglomerat de credințe disparate. Dimpotrivă, creștinii aveau încă din perioada apostolică propriul lor Crez cu privire la credința în Dumnezeu Treimic (a se vedea *Matei* 28, 19) și în Hristos

„Prin amploarea operei și prin profunzimea spiritului, Origen îi depășește cu mult pe gânditorii timpului său. Contemporanii săi i-au intuit măreția, iar studiile de istorie modernă ne-au sporit motivele să-l admirăm.”¹

Viața

Cele mai multe informații pe care le deținem în legătură cu viața lui le datorăm lui Eusebiu din Cezareea († 339) care, împreună cu Pamfil († 309), a scris o *Apologie* a lui Origen, al cărei rezumat va fi preluat mai târziu în *Istoria bisericească*, în cartea VI.

Origen s-a născut în jurul anului 185 d. Hr., în Alexandria (Egipt), într-o familie de creștini. După o educație bună primită în familie și continuată în renumitele școli alexandrine, Origen își completează cunoștințele teologice cu Clement, cel mai cunoscut apologet al timpului său, frecventând în același timp cursurile de filosofie ținute de Ammonius Saccas, cel care a fost maestrul lui Porfir și al lui Plotin.

În timpul persecuțiilor din vremea împăratului Septimius Sever, tatăl său, Leonida, este întemnițat și apoi decapitat². Mănat de o fervoare mistică de nestăvilit, Origen cere, fără succes

în calitate de Mântuitor și Fiul al lui Dumnezeu cel întrupat, răstignit, mort, înviat și înălțat la ceruri (a se vedea I *Timotei* 3, 16; *Filipeni* 2, 6–11; I *Corinteni* 15, 3–10, *Crezul Apostolic* din sec. al II-lea etc.). Astfel, încă de la întemeierea Bisericii, aceste creduri preniceene (înainte de Sinodul de la Niceea din 325 d. Hr.) funcționau ca „acte de identitate” *sine qua non* pentru două tipuri de Botez, și anume *Botezul apei* (echivalentul intrării în comunitatea Bisericii) și *Botezul sângelui* (mărturisirea credinței cu prețul vieții în fața prigonitorilor). Ulterior, după anul 150 d. Hr., credința de bază a creștinilor a fost rafinată și îmbogățită, mai întâi prin tezaurul operelor apologetice în contextul persecuțiilor și mai apoi prin tezaurul operelor patristice și al actelor sinodale în contextul multiplicării ereziilor din secolele IV–VIII d. Hr. La lipsa acestui corpus doctrinar se referă autorul introducerii de față. (*N. red. spec.*)

¹ E. GILSON, *Filosofia în Evul Mediu*, trad. Ileana Stănescu, Ed. Humanitas, București, 1995.

² Momentul acesta are loc în anul 203. (*N. red. spec.*)

însă, să împărtășească soarta părintelui său. Averele familiei fiind confiscate, el se vede nevoit să-și întrețină numeroasa familie dând lecții de gramatică. Nu mult timp după aceea, când Origen abia împlinise 18 ani, Demetrios, episcopul bisericii din Alexandria, îi oferă conducerea școlii catehetice rămasă liberă prin plecarea lui Clement în Asia Mică din cauza persecuțiilor.

Școala catehetică nu pregătea doar catehumeni în vederea primirii Botezului, ci era totodată o școală în care elevii erau deprinși cu traiul ascetic, plin de privațiuni. Origen însuși ducea o viață extrem de austeră, mânca și dormea foarte puțin, dedicându-și cea mai mare parte a timpului studiului cărților sfinte. Din această perioadă datează un episod mult comentat: dintr-o greșită interpretare a unui pasaj din *Evanghelia lui Matei* (19:12), și pentru a evita orice calomnie pe care legăturile sale cu diferitele categorii de catehumeni le-ar fi putut da naștere, Origen se castrează. Gestul va fi pus de Eusebiu pe seama zelului său ardent; cert este că Origen va regreta mai târziu fapta sa necugetată, afirmând:

„Noi însă, care odinioară luam cuvintele lui Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, în sens literal și corporal, nu mai cugetăm astfel.”¹

Sub puternica influență a lui Clement Alexandrinul, accentul cercetării sale se va deplasa de acum înainte spre descifrarea sensurilor alegorice și mistice ale Sfintei Scripturi.

Reputația lui Origen crește neconținut, nu numai pentru spectaculoasele convertiri la creștinism pe care le face, cât mai ales pentru cunoștințele profunde și variate de care dă dovadă în cursul disputelor filosofice sau religioase. Interesul său insatiable îl mână spre aprofundarea învățaturii teologice (învăță ebraica pentru a pătrunde înțeleșurile Bibliei), spre gânditorii evrei (în special Filon din Alexandria), sau spre filosofia greacă.

¹ Omilii la *Evanghelia lui Matei*, XV, 1, 3.

Nota introductivă la tratatul *Despre rugăciune*

Acest tratat scris de Origen pe vremea când se afla la Cezareea, în Palestina, nu apare menționat în nicio sursă, cu excepția *Apologiei* lui Pamfilie de Cezareea; nici măcar Fer. Ieronim nu-l amintește. Textul integral figurează într-un manuscris din secolul al XIV-lea¹, provenit de la Worms și aflat actualmente în biblioteca Trinity College din Cambridge. Prima ediție a manuscrisului a fost tipărită în 1686, la Oxford; se pare însă că varianta publicată prezenta mari lacune față de original, mai ales dacă se au în vedere lipsa pe alocuri a clarității ideilor și planul de expunere nu prea riguros, ceea ce îl deosebea de alte scrieri origeniste. Ulterior s-au publicat în diferite limbi variante mult îmbunătățite.

Lucrarea este dificil de datat având în vedere că singurele indicii sunt cele pe care Origen însuși le furnizează în tratat. Astfel, el face referire la comentariul său asupra *Genezei* (sau *Facerii*) și îi acuză pe unii oameni ai Bisericii care acordau iertare pentru adulter (cazul lui Calist și al Bisericii din Roma). În plus, acest tratat nu conține nicio referință la persecuțiile reli-

¹ Pe lângă acesta, mai există un manuscris parizian incomplet care este datat în secolul al XV-lea. (*N. red. spec.*)

gioase din timpul împăratului Maximin Tracul¹. Coroborând toate aceste elemente, se poate presupune că *Despre rugăciune* a fost scris către anul 233 sau 234.

Ca multe lucrări ale sale, și aceasta s-a născut ca un răspuns la diferite întrebări ridicate de discipolii săi. De data aceasta este vorba despre prietenul său, Ambrozie, și despre sora acestuia, Tatiana, care îi scriseseră pentru a-i cere lămuriri cu privire la rugăciune. Unii creștini din epoca respectivă aveau mari îndoieli cu privire la eficacitatea rugăciunii, având în vedere – susțineau ei – că Dumnezeu a pecetluit soarta lumii și a omului încă de la creație, și că destinul Cosmosului stă sub semnul imuabilului.

Intenția lui Origen de a dezavua o asemenea atitudine capătă din ce în ce mai multă consistență, argumentele în favoarea utilității și necesității rugăciunii se multiplică și presupun luarea în considerație a aspectelor mai ample pe care le implică actul rugăciunii. În cele din urmă, Origen ajunge să alcătuiască un adevărat tratat asupra acestui subiect. Astfel, în cele 2 părți ale lucrării se analizează probleme generale legate de rugăciune, arătându-se ce este rugăciunea², în ce constă ea, care este starea potrivită – fizică și morală – a celui care se roagă, cui trebuie ea adresată etc. Apoi este comentată *Rugăciunea domnească* (sau „Tatăl nostru”), după care diversele completări legate de subiectul în cauză (condițiile unei bune rugăciuni, starea sufletească etc.) vor fi adunate într-un appendice. În concluzia la tratat, Origen își exprimă încrederea că Ambrozie și Tatiana vor fi satisfăcuți în efortul lor, și vor ruga pe Dumnezeu să le acorde harul de a înțelege mai bine însemnătatea rugăciunii.

Niciun aspect nu scapă, așadar, temeinicei analize întreprinse de Origen. Astfel, pentru a-i combate pe cei care ri-

¹ Aceasta are loc în anul 235. (*N. red. spec.*)

² Autorul întreprinde un adevărat studiu lingvistic pentru a lămuri sensul cuvintelor *ευη* (transl. *euchē*) și *προσευχη* (transl. *proseuchē*), care înseamnă „rugăciune”.

dicau problema predestinației lui Dumnezeu, el face apel la doctrina liberului arbitru. Fără harul divin, omul nu poate să facă nimic; nu poate nici măcar să se roage, câtă vreme nu este îndrumat de Dumnezeu care îl învață să se roage. Atunci când ne rugăm, Hristos și îngerii se roagă cu noi. Rugăciunea ne aduce mari binefaceri, căci ne ajută să ne desprindem de cele pământești și să ne înălțăm sufletul la Dumnezeu, într-o unire deplină. Nu lucruri lumești trebuie să-I cerem Domnului, ci doar bunuri spirituale.

În partea a doua a lucrării, metodic structurată și bine alcătuită, Origen analizează *Rugăciunea domnească*. El nu este primul și nici singurul scriitor bisericesc care s-a aplecat asupra acestei rugăciuni¹, însă considerațiile sale de ansamblu, care și-au păstrat valabilitatea de-a lungul vremii, i-au influențat profund pe succesorii săi.

Un alt aspect care îl diferențiază este interpretarea eminemente alegorică pe care el o dă rugăciunii „Tatăl nostru”, cu accente polemice la adresa celor care înclinau spre înțelegerea strict literală a textului biblic. Ca și în alte lucrări ale sale, și aici se simte influența lui Clement, de la care va împrumuta tema rugăciunii neîncetate, tema vieții creștine înțeleasă ca o Liturhie².

¹ Cu o generație înaintea sa, Tertulian Africanul scrisese un tratat asemănător, unde greutatea cădea pe aspectul ascetic. La scurt timp, Sf. Ciprian al Cartaginei va produce o lucrare cu aceeași temă.

² „Și ca să vorbesc mai cu îndrăzneală, rugăciunea este o convorbire cu Dumnezeu. Chiar dacă ne rugăm în șoaptă, chiar dacă nu deschidem buzele, chiar dacă vorbim în tăcere, totuși înăuntrul sufletului nostru strigăm, iar Dumnezeu aude neîncetat rugăciunea noastră cea lăuntrică. De aceea, când ne rugăm, noi ridicăm capul, întindem mâinile către cer și ne ridicăm în picioare la rostirea ultimelor cuvinte ale rugăciunii; și mergem, prin râvna duhului nostru, pe urmele rugăciunii spre Ființa spirituală. Căutăm, prin cuvintele rugăciunii noastre, să depărtăm trupul de pământ; facem ca sufletul să zboare în înalturi, prin dorul nostru după cele mai bune și ne silim să intrăm întru cele sfinte, privind cu dispreț legătura trupească. Știm foarte bine că de buna sa voie iese gnosticul din întreaga lume, așa cum au ieșit iudeii din Egipt; cu asta gnosticul arată, mai mult decât orice, că vrea să fie cât mai aproape de Dumnezeu.

Abordarea alegorică, mistică a textelor scripturistice va face școală ulterior, iar lucrările succesorilor care se vor folosi de această metodă vor fi catalogate drept „origeniste”.

Despre rugăciune va avea o mare influență asupra întregii gândiri creștine care a urmat după el. Chiril al Ierusalimului († 386) va prelua de la Origen chipul omului ceresc și tema nemărginirii lui Dumnezeu. Sf. Grigorie de Nyssa († 395) se folosește adesea în scrierile sale de Origen pe care îl admiră, și de la care împrumută tema înfierii noastre de către Dumnezeu. Sf. Ioan Gură de Aur († 407) cunoaște cartea lui Origen și se inspiră din ea atunci când vorbește de duhul înfierii, păstrând totuși o anumită distanță față de exegetul alexandrin. Influența lui Origen asupra monahismului se regăsește îndeosebi în practica rugăciunii neîntrerupte, cheia de boltă a întregii spiritualități creștine. O întâlnim de asemenea în *Viața Sfântului Antonie cel Mare* scrisă de Sf. Atanasie († 373), în *Viețile copte* ale Sf. Pahomie († 348), în unele scrieri ale Sf. Grigorie de Nazianz († 390) și mai ales în *Tratatul despre rugăciune* al lui Evagrie Ponticul († 399)¹.

Dacă în alte lucrări de mai mare amploare Origen își dăduse deplina măsură de mare teolog (în *Contra Celsum*, de pildă) sau de inspirat predicator (ca în *Omilii*), în *Tratatul Despre rugăciune* avem de a face cu un adevărat îndrumător spiritual, cu un autentic formator de conștiințe.

Iar dacă unii rânduiesc anumite ore pentru rugăciune, de pildă ceasul al treilea, ceasul al șaselea și ceasul al nouălea, apoi aceia trebuie să știe că gnosticul se roagă toată viața lui, pentru că el se străduiește să fie prin rugăciune împreună cu Dumnezeu” (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VII, 40, 3).

¹ A se vedea EVAGRIE PONTICUL, *Scrieri alese*, trad. Radu Duma, Ed. Herald, București, 1999.

DESPRE
RUGĂCIUNE

Omul nu poate face nimic fără ajutorul lui Dumnezeu

1. Există anumite realități care depășesc puterea noastră de înțelegere; sunt prea mărețe și de nepătruns pentru slăbiciunea și limitele minții noastre. Putem înțelege sensul acestor realități numai prin nesfârșitul har al lui Dumnezeu, har pe care îl dobândim potrivit iconomiei divine prin mijlocirea lui Hristos și lucrarea Sfântului Duh.

Într-adevăr, omului îi este cu neputință să atingă înțelepciunea care le-a creat pe toate (așa cum spune David): „Doamne toate cu înțelepciune le-ai făcut”¹.

acest lucru devine însă cu putință prin Domnul nostru Iisus Hristos, „Care pentru noi S-a făcut înțelepciune de la Dumnezeu și dreptate și sfințire și răscumpărare”². „Cu adevărat, care om poate să cunoască sfatul lui Dumnezeu sau cine poate să pătrundă voința lui Dumnezeu? Gândurile muritorilor sunt șovăielnice și cugetările noastre sunt cu greșeală. Căci trupul cel putrezitor îngreuiază sufletul și locuința cea pământească, împovărează mintea cea plină de grijă. Cu greu ne dăm seama despre cele ce sunt pe pământ și cu osteneală găsim cele ce sunt chiar în mâna noastră; atunci, cine a putut să pătrundă cele ce sunt în ceruri?”³

Cine va putea spune că este cu neputință ca omul să cerceteze cerurile? Însă ce este cu neputință devine cu putință prin nemăsuratul har al lui Dumnezeu. Cel care a fost răpit până

¹ Psalmii 103: 25 (citatele biblice indicate în notele de subsol sunt preluate din *Biblia sau Sfânta Scriptură* apărută la Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al B.O.R., 1975, Ediția a II-a).

² I Corinteni 1: 30.

³ Înțelepciunea lui Solomon 9: 13–16.

la al treilea cer a cunoscut fără îndoială aceste trei ceruri, din moment ce „a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască”¹.

Cine ar îndrăzni să spună că omul poate cunoaște gândurile lui Dumnezeu? Și totuși Dumnezeu face cu puțință acest lucru în Hristos prin voința lui Dumnezeu-Tatăl. Mântuitorul nu vrea să fie numai Domn, ci vrea să devină prietenul celor cărora mai înainte le era Domn. Să observăm că nimeni dintre oameni „nu știe ale omului decât duhul omului care este în el. Așa și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu”².

Dacă nimeni nu cunoaște cele ale lui Dumnezeu decât numai Sfântul Duh, atunci înseamnă că este cu neputință pentru om să cunoască cele ale lui Dumnezeu. Să vedem cum vine aceasta: „Iar noi n-am primit duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu ca să cunoaștem cele dăruite nouă de Dumnezeu. Pe care le și grăim, dar nu în cuvinte învățate din înțelepciunea omenească, ci în cuvinte învățate de la Duhul Sfânt”³.

Cum să ne rugăm și ce să cerem

2. Poate vă veți întreba, credinciosule și vrednicule Ambrozie și tu, curajoasă și neobosită Tatiana, pe care te felicit că te porți cu multă cuviință ca și Sara, de ce, propunându-mi să vă vorbesc despre rugăciune, încep în această introducere prin a vă aminti că ceea ce este cu neputință la om devine cu puțință prin harul lui Dumnezeu.

Una dintre sarcinile greu de îndeplinit datorită slăbiciunii noastre, este aceea de a vorbi corect și cuviincios, de a arăta de ce și cum trebuie să ne rugăm, ce cuvinte să folosim la rugăciune și care sunt condițiile prielnice pentru rugăciune.

¹ II Corinteni 12: 4.

² I Corinteni 2: 11.

³ I Corinteni 2: 12–13.